

Daniel Enkaoua: schilder van innerlijke muziek

Synesthesie heet het, het vermogen om geluiden te zien of kleuren te horen. Van Rimbaud doet het gerucht de ronde dat hij elke klinker een kleur toedichtte. De geniale Richard Feinman, Nobelprijswinnaar voor fysica zag kleuren opduiken in Besselfuncties. Het is geen inbeelding of aanstellerij, maar het verschijnsel is reëel en doet zich voor wanneer het brein een koppeling maakt tussen hersengebieden die informatie verwerken van verschillende zintuigen. Mensen “lijden” aan synesthesie, hoewel velen, vooral de kunstenaars onder hen, de aandoening veeleer beschouwen als een zegen dan als een last. Een gave in de letterlijke betekenis van het woord. Iets dat je gegeven wordt.

Het is me niet bekend of Daniel Enkaoua aan synesthesie “lijdt” of niet. Als ik eerlijk ben moet ik toegeven dat ik weinig feitelijk weet over Daniel Enkaoua. Dat hij in Barcelona woont. Dat hij van Joodse afkomst is. En als ik zijn schilderijen zie: dat hij dochters en zonen heeft. Meer hoeft ik ook niet te weten. Het doet er ook niet toe. Zijn schilderijen bevatten alles wat ik over de man *wil* weten. Zijn schilderijen zeggen alles. Ze spreken al mijn zintuigen aan. Ik ruik ze. Ik voel ze. Ik zie ze niet alleen, ik hoor ze ook.

Het lijkt alsof de figuren die Enkaoua schildert, luisteren naar een weerbarstige innerlijke muziek. Het zou de *Kunst der Fuge* van Bach kunnen zijn, in ieder geval iets verstilds. Iets mysterieus, met verschuivende harmonieën die maar heel traag hun geheimen prijsgeven. De figuren baden in stilte, maar stilte is meer dan de afwezigheid van geluid. Het is de innerlijke muziek die de stilte hoorbaar maakt, tastbaar bijna. Het is een muziek die resoneert met de werkelijkheid, met de diepte die ze zelf oproept. En kijk: de kleuren vibreren, alsof ze een sonate zijn voor cello en piano. Wassily Kandinsky schilderde symfonieën. Kandinsky had synesthesie. En hij was een begenadigd cellospeler. Maar bij Enkaoua hoort iets intiemers, geen symfonieorkest met slagwerkers en koperblazers en eerste en tweede violen. Bij Enkaoua's stilleven hoor ik pianosonates van Beethoven. Of een van diens late strijkkwartetten. Synesthesie, of iets wat daarbij in de buurt komt, ervaar ik alleen maar als ik kijk naar de figuren of stilleven van Enkaoua. Bij Mark Rothko heb ik het soms ook. Al is die muziek onbestemder. Ik hoor bij Rothko geen melodie, alleen harmonie.

Zou je melodie concreet kunnen noemen, en harmonie abstract? Soms balanceert Enkaoua op de grens tussen de twee, op het scherp van de snede. Ik zie een stilleven voor me: een ketel. De verf is zo spaarzaam aangebracht dat het canvas hier en daar zichtbaar is. Ik heb

een boon voor schilders die niet proberen te verhullen dat ze in de eerste plaats schilderen, dat het hen niet om een weergave van de werkelijkheid te doen is, maar om de materie die ze op het doek aanbrengen. Schilders die me niets op de mouw proberen te spelden: “Kijk, net echt.” Nee, schilders die plezier scheppen in het schilderen en die met verf en canvas iets durven waar anderen voor terugschrikken. Dat kunnen figuratieve schilders zijn, of abstracte schilders. Ik aarzel om Enkaoua bij de figuratieven in te delen. Wat vindt hij zelf? Als ik hem ooit eens zie, wil ik het hem vragen.

Ik aarzel omdat de grens tussen abstract en concreet bedrieglijk is. Abstracte kunst bestaat niet. Wat is er tastbaarder en concreter dan verf, dan kleur, dan doek... dan materie? De materie waar elke schilder mee bezig is? De schilderijen van Enkaoua ademen een alles overweldigende liefde voor de materie. Elke vlek, elke toets, elk accent, elke penseelstreek en elke kleurlaag zijn geconcentreerd en gespannen. Ze zijn van een fysieke directheid die de toeschouwer tot diep in zijn ziel peilt, en toch van een duurzaam bevochten ongrijpbaarheid. Ze zijn opgeladen met betekenis. Wie zei ook alweer dat kleur en verf op zich niets voorstellen? Dat ze geen betekenis hebben? Kijk naar één werk van Enkaoua en je weet wel beter. Het bevat een onuitputtelijke expressieve rijkdom, hoe karig de kleur ook is aangebracht.

Die expressiviteit is alleen maar te realiseren dankzij een virtuoze techniek. Toch is dat het laatste wat opvalt bij Enkaoua. Techniek moet zijn als een ober: onmisbaar, noodzakelijk maar onopvallend. Schilders die opvallen door hun meesterlijke beheersing van de techniek, maken kitsch. Ik noem geen namen. Ik noem wel de gebroeders Van Eyck, of Johannes Vermeer: zij beheersten de techniek op adembenemende wijze, maar dat is niet het eerste waar je aan denkt als je het Lam Gods, of het Meisje met Parel ziet. Je bent ontroerd, je krijgt een brok in de keel, en het vakmanschap is een middel om dat gevoel te realiseren, meer niet. Het is noodzakelijk, maar niet voldoende. Echt kunstenaarschap begint waar het vakmanschap ophoudt. Alleen wie, zoals Enkaoua, de volgende stap kan zetten, slaagt erin zich los te zingen van de werkelijkheid en een eigen werkelijkheid te creëren. Of beter: iets toe te voegen aan de werkelijkheid, en dan op zo'n manier dat het vanzelfsprekend lijkt. Het werk van Enkaoua geeft me het gevoel dat het er altijd al geweest is, alsof de toeschouwer zelf al een heel leven lang die werken in zich droeg. Ze ademen een vanzelfsprekendheid die bij nader inzien volstrekt misleidend is. Dat is wat de kunstenaar onderscheidt van de zondagsschilder.

Een op zichzelf teruggeworpen figuur. Een bundel prei. Een ketel. Meer lijkt Enkaoua niet nodig te hebben. En waar is het vibrerende leven dan? Waar schuilt de hedendaagse tijd in het werk van Enkaoua? Op het eerste gezicht nergens, maar dat is slechts schijn. Het werk van Enkaoua is geen vlucht uit de werkelijkheid, maar een vlucht naar of in de werkelijkheid. De blik van zijn figuren, als ze de toeschouwer al in de ogen kijken, lijkt te willen zeggen: "Kijk maar goed, dit is de enige werkelijkheid die er is. Buiten ons, buiten jou en mij, de toeschouwer en het schilderij, is er niets anders." Zijn Enkaoua's figuren eenzaam? Geenszins. Want ze eisen betrokkenheid op, wederkerigheid, ook als ze weggijken. Hun blik wekt ons tot leven, zoals sommige elementaire deeltjes in de kwantumfysica pas realiteit worden wanneer iemand ze observeert. Dat klinkt paradoxaal, maar elke student die ooit een les subatomaire fysica heeft gehad, weet wat ik bedoel.

De betrokkenheid van de toeschouwer en van de figuur is dus niet vrijblijvend. Het is kunst die niet zonder de aanwezigheid van de kijker kan. Ze creëert een wereld waarmee je geen andere relatie kunt onderhouden dan ze waar te nemen. Al is de suggestie van een mogelijke relatie er wel. Daarom peilt dit werk ook zo diep, en daarom is het ook zo meedogenloos melancholisch. Het spreekt over verwachtingen, over onuitgesproken verbintenissen. Over iets wat kan zijn, en mogelijk geweest is, maar waarvan het bestaan voor de duur van het schilderij, voor de duur van het kijken, wordt opgeheven. Dat onvoltrokkene maakt dat we er geen afstand meer kunnen van nemen. Enkaoua schildert niet zozeer figuren, dan wel aanwezigheden. En wie kijkt er wie aan? Kijken wij naar het schilderij, of kijkt het schilderij naar ons? Wat is de niet ingeloste belofte die elk schilderij ons voorhoudt? Het is een fascinerende vraag waar ik hoop nooit een antwoord op te krijgen.

Ivan Ollevier (journalist)